

DE MANCHETPIJPEN VAN KAROL ZACHAR

door Ron Mansfeld

Al zo'n twintig jaar verzamel ik pijpen, soms tot grote verbazing van mijn vrienden en kennissen. Ook mijn Hongaarse zakenvrienden zijn bekend met mijn hobby. Regelmatig bezoek ik Hongarije en Tsjecho-Slowakije.

Toen ik in 1990 de kerst met mijn relaties doorbracht in het laatstgenoemde land, hadden zij voor mij een ontmoeting georganiseerd met Peter Greško, ober in het hotel waarin wij verbleven.

Peter Greško was de kleinzoon van Karol Zachar, oprichter/eigenaar van de gelijknamige pijpenfabriek in de Tsjechische plaats Banská Stiavnica in het jaar 1875 (*afb. 1*). Mijn vrienden hadden het contact met de kleinzoon geregeld, omdat hij enkele pijpen bezat uit zijn grootvaders fabriek. Peter toonde mij tijdens onze eerste ontmoeting 15 pijpen en ik was verbaasd over de kwaliteit van deze pijpen. Het waren manchetpijpen, aan de randen afgezet met metaal. De modellen waren wat de vorm betreft 'biedermeier' en 'oriëntaal'.

Eenmaal weer thuisgekomen kon ik niet loskomen van die prachtige pijpen. Ik besloot om via de Hongaarse vrienden opnieuw contact te zoeken met Peter Greško, hetgeen ook lukte.

De tweede ontmoeting met Peter was in het najaar van 1991, dus bijna een jaar later. Hij vertelde mij toen wat meer over de werkzaamheden van zijn opa en over diens pijpen.

Zoals gezegd richtte Karol Zacher de fabriek op in 1875, waar hij halfmachinaal-vervaardigde pijpen begon te produceren. De produktie van de hoornen mondstukken die de manchetpijpen sieren, was uitbesteed, evenals de vervaardiging van de vonkenvangers en de houten stelen.

De zaken gingen goed en al spoedig had Karol Zacher een aantal werknemers in dienst, wat hem de gelegenheid gaf om als handelsreiziger rond te trekken in Hongarije, Oostenrijk, Tsjecho-Slowakije en Duitsland. Maar de pijpen vonden niet uitsluitend hun weg naar deze landen, want volgens kleinzoon Peter werden de pijpen naar zo'n zestig landen geëxporteerd. De werkelijk prachtige pijpen van rood- en zwartbakkende klei werden geglaasd en er werden diverse modellen gemaakt (*afb. 2 en 3*).

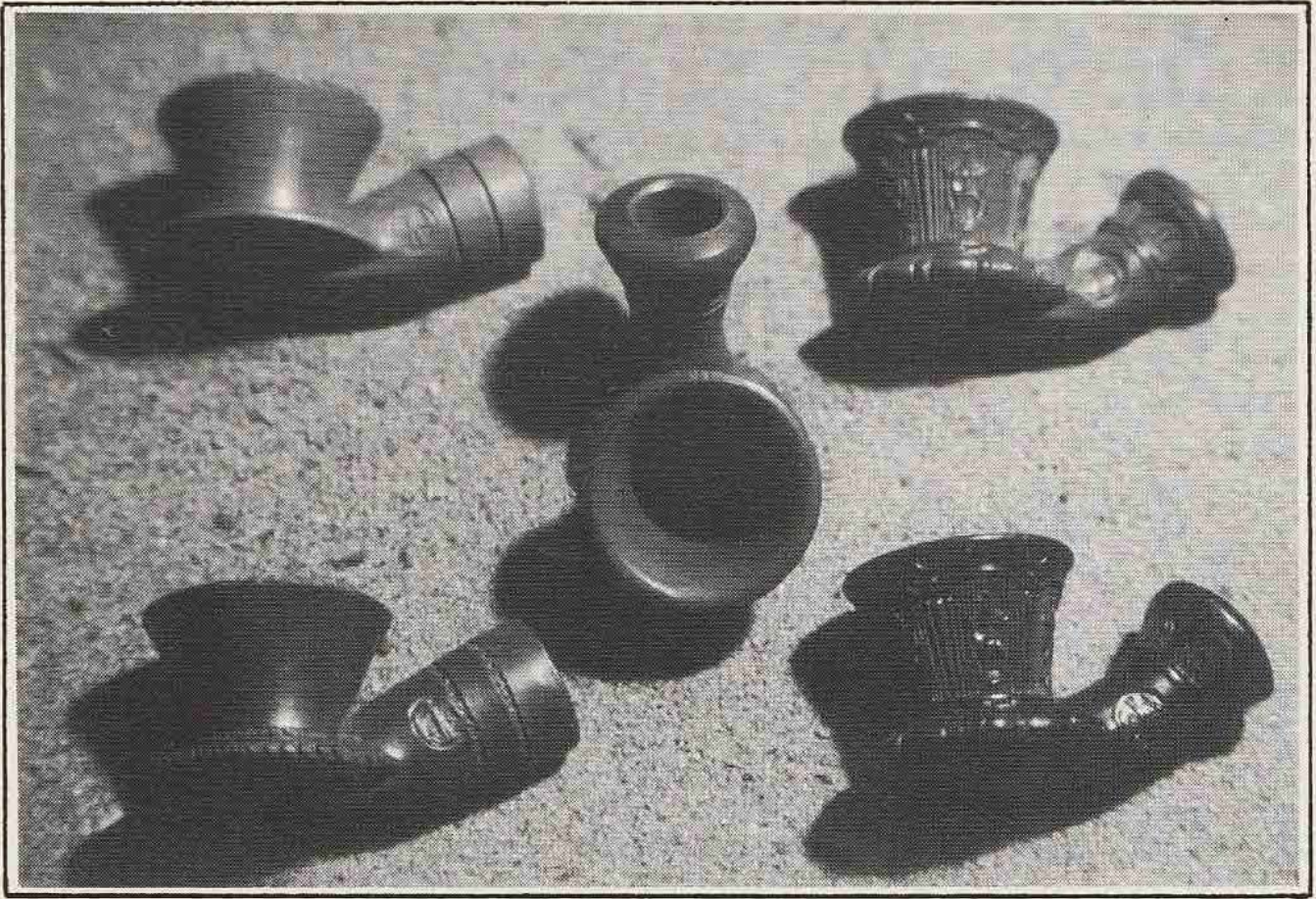
De fabriek van Karol Zacher produceerde ook een standaardpijp, die geschikt was om er, wat wij nu logo's noemen, in te persen. Dit geschiedde in opdracht van bijvoorbeeld jachtverenigingen, de brandweer en andere verenigingen en fabrieken, die hun beeldmerk of spreuk in de pijp wilden laten vereeuwigen.

<p>JEJINE PRÁVĚ K. ZACHAR OVĚ</p> <p> Ochr. znaku.</p>	<p>ŠTAVNICKÉ KLIKNEČE PÁRKY</p>		<p>EGYEDÜNYI VÁRÓSI ZACHAR K. RÉGE</p> <p>SELMÉGI KAGYAG PIRAS</p> <p> T. sz. 1.</p>
---	-------------------------------------	---	---

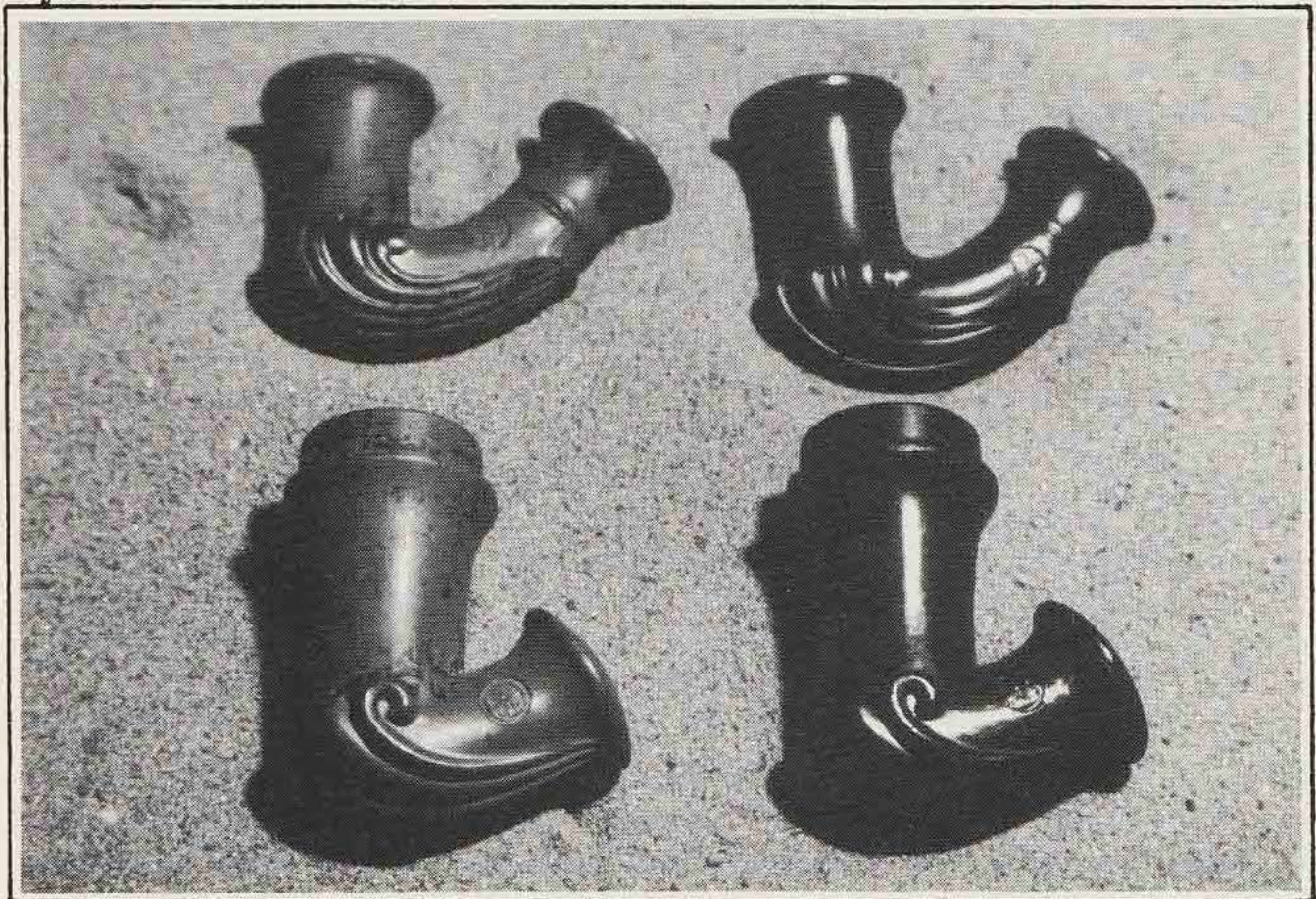
Afb. 1

Afb. 4

Afb. 2

Afb. 3

Uiteraard hadden alle pijpen het meesterteken: een burchttoren met aan weerszijden een hagedis of een rat, rechtstaande op de achterpoten (*afb. 4*). De betekenis van deze voorstelling was Peter niet bekend en hij kon mij daar dus ook niets over vertellen.

Op de zwarte pijpen werd het meesterteken vaak goudkleurig geverfd. Behalve de zwarte en rode pijpen waren er ook rode modellen met zwarte vlekken. Ik dacht dat het misbaksels waren, maar Peter vertelde mij, dat de vlekken er met opzet ingebrand waren. Op de roodbakkende klei strooide men as, voordat deze de oven in gingen. Die as vormde dan door het bakken de vlekken.

Peter Greško had nog rest-partijen uit de fabriek van zijn opa. Zo'n partij mocht ik van hem overnemen. Peter wilde er eigenlijk geen afstand van doen, maar hij vertrouwde erop, dat de pijpen bij mij in handen waren van een echte liefhebber. Peter zelf was niet speciaal geïnteresseerd in pijpen, hoewel hij er wel aan gehecht was, omdat ze van zijn opa waren.

Bij de collectie die ik overnam, zo'n zestig verschillende pijpen, zaten stempels, tangen, maar ook twee mallen: een tweedelige en een driedelige. Peter vertelde mij, dat hij met deze mallen was teruggegaan naar de fabriek die de mallen destijds geproduceerd hadden. Op zich al een wonder, dat deze fabriek nog bestond. Hij wilde dat de mallen zouden worden schoongemaakt bij dit bedrijf en klopte daartoe aan bij de bedrijfsleider. Toen deze de mallen zag, raakte de man verrukt van het vakmanschap waarmee de mallen waren gemaakt. Tot zijn spijt moest hij toegeven, dat dit soort ambachtelijk werk niet meer door de fabriek kon worden geleverd; in de loop der jaren was de kennis hiervoor verloren gegaan.

Karol Zacher was een perfectionist. Dat kon je zien aan zijn eersteklas-kwaliteitspijpen, maar ook bijvoorbeeld aan zijn boekhouding. Zijn kleinzoon heeft nog de tot in de puntjes verzorgde financiële weergave van het bedrijf.

Het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog luidde het einde in van pijpenfabriek Zacher. Lang na de sluiting van de fabriek vertelde Karol Zacher aan Peter, dat er een klant was in Canada die nog steeds \$2.50 verschuldigd was aan het bedrijf.

Karol was het bedrijf en het bedrijf was Karol.

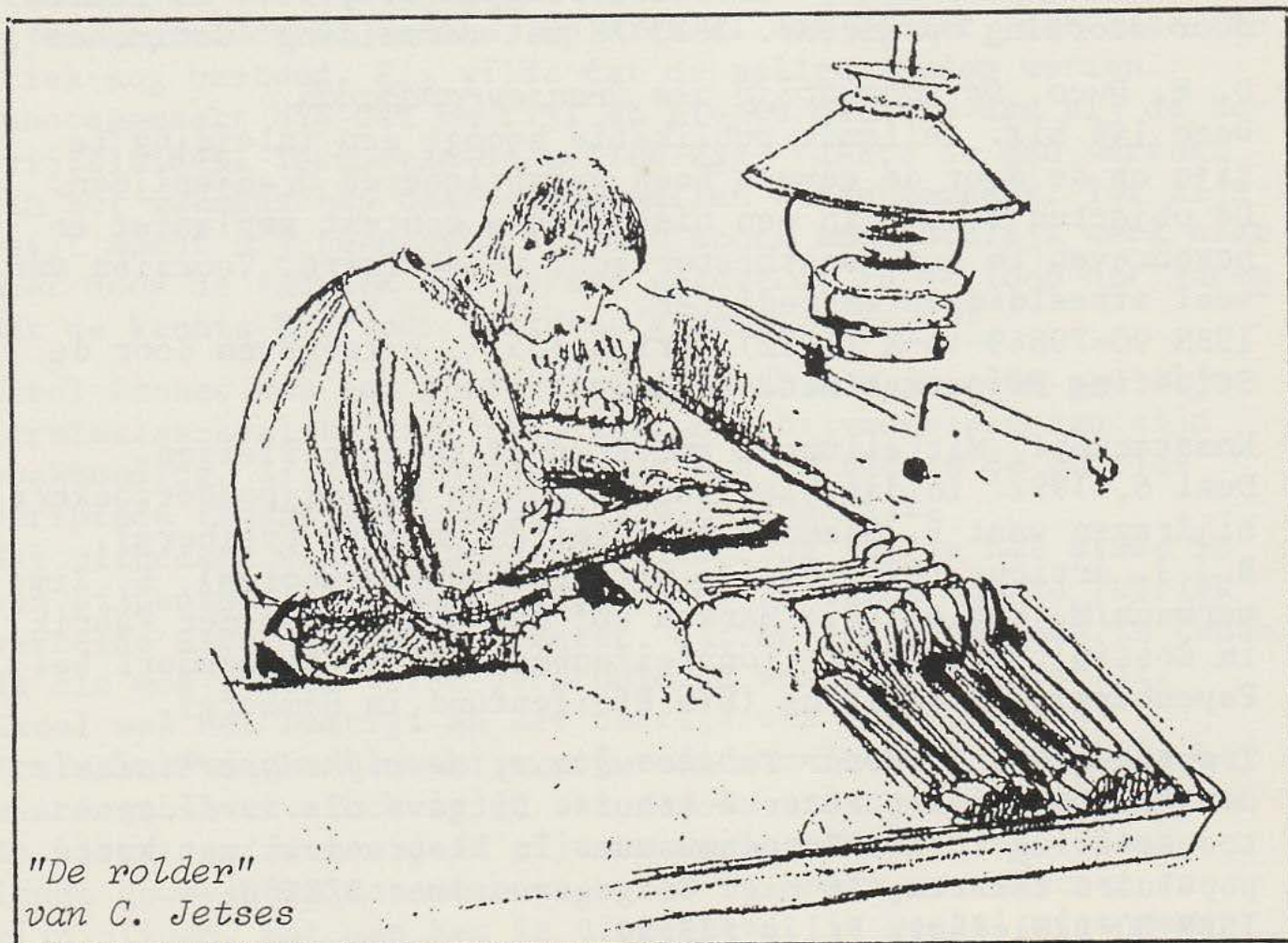
Er is in Tsjecho-Slowakije nog veel van Zachers produktie bewaard gebleven. Toch is er het een en ander verloren gegaan: de laatste vijftien jaar zijn er veel studenten bij Peter langs geweest om wat meer te weten te komen over Zacher en zijn pijpen. Wat aan hen is uitgeleend, is veelal niet meer

teruggekomen. Dat ik heel trots ben op deze collectie, zal duidelijk zijn. Naast de pijpen zaten er bij de collectie ook nog briefpapier en orderbonnen van het bedrijf. Peter Greško heeft mij toegezegd ook copieën te leveren van de boekhouding, wat natuurlijk een prachtige aanvulling is op deze collectie.

LITERATUUR

- J. van der Meulen, J.P. Brinkerink en P. von Hout, *Tabakspijpennijverheid in Gorinchem: een inventarisatie van de pijpenmakers en hun produkten gedurende een periode van 200 jaar*.
De vierde monografie van de Pijpelogische Kring Nederland, die ter gelegenheid van het 15-jarig bestaan wordt uitgegeven. Dit boek is rijkelijk voorzien van illustraties (circa 800) en volgt de ontwikkeling van de nijverheid op de voet. Ook is een ruime plaats ingeruimd voor het wel en wee van de afzonderlijke bazen. Een 'must' voor iedere verzamelaar vanwege de verspreiding van pijpen uit deze plaats.
ISBN 90-801138-1-6 (1992). Met index en literatuuropgave, 161 pag. Winkelprijs f28,50, voor abonnees van de PKN f22,50 (excl. f5,- verzendkosten), te bestellen bij de Pijpelogische Kring Nederland, Utrechtse Jaagpad 115, 2314 AT Leiden, door storting op gironr. 3823478 met vermelding 'Gorinchem'.
- D. H. Duco, *De tabakspijp als Oranjepropaganda*.
Deze 144 blz. tellende publikatie beoogt een inleiding te zijn op de door de eeuwen heen gefabriceerde Oranjepijpen. De objecten worden in een historische context geplaatst en beschreven in het kunsthistorische vocabulaire. Voorzien van veel afbeeldingen en register.
ISBN 90-70849-16-X (1992). Prijs f35,-, uitgegeven door de Stichting Pijpenkabinet, Leiden.
- Knasterkopf, *Mitteilungen für Freunde irdener Pfeifen*.
Deel 6, 1992. In dit blad van de Duitse kleipijponderzoekers bijdragen van: B. Standke (Tonpfeifenfunde in Freiberg), R.J.J. Articus (Eine Pfeife mit Freimaurersymbolen), E. Zimmermann/M. Kugler (Die Marken auf den Tonpfeifen der Fabrik in Rostin), A. Eiyneck (Tonpfeifenbäckerei in Aschendorf bei Papenburg), P. Smiesing (Ein Pfeifenfund in Hamburg).
- Tropenmuseum, *500 Jaar Tabakscultuur, de rijke geschiedenis van het roken* door Peter Bulthuis. Uitgave n.a.v. de tentoonstelling in het Tropenmuseum. In kleurendruk met korte populaire teksten, 96 pag. Uitgegeven door BZZTÔH.
ISBN 90-6291-7801. Prijs f29,50.

- Te koop bij S.Paul Jung Jr.; P.O. Box 817; Bel Air, MD, 21014; USA: *Kaldenberg & Son, Manufacturers of Genuine Meerschäum pipes, cigar holders, Amber Work etc. catalogue, 1868.* Reprint van 16 pagina's, waarin 140 tekeningen. Prijs \$ 10. *Illustrated Catalogue of smokers articles, walking canes and miscellaneous goods, manufactured by the Novelty Rubbe Co.* New York 1876. Deze reproductie op fotocopie telt 78 pagina's met veel afbeeldingen. Prijs \$ 10.
- Bij Antiquarian Tobacciana, 11505 Turnbridge Lane, Reston, VA 22094 , USA, zijn de volgende boeken te bestellen:
Deloffre, Pipes et pipiers de Saint-Omer. (1991). Dit boek is gemaakt voor het museum Sandelin in Saint-Omer als geïllustreerde gids voor de produktie van Dumeril-Leurs en bevat 72 pagina's. Prijs \$ 26.
Peacy, Clay Tobacco Pipes in Gloucestershire. (1979). Deze 79 pag. tellende monografie is voorzien van illustraties en bevat een korte beschrijving van de belangrijkste pijpenmakers uit de regio. Prijs \$ 5.
- *La pipe en terre, quelle histoire!* door *Christian Souris.* Het boek heeft 320 pag. en verscheen 15 november. Te bestellen bij Editions Quorum ISBN 2.930014.08.3. Prijs Bfr. 1498.

"De rolder"
van C. Jetses